
Sociale netwerken

- ◆ Docentenhandreiking ten behoeve van het thema Werken met Sociale Netwerken

Auteur
Leo Admiraal

Datum
mei 2016

Colofon

Het Kenniscentrum Sociale Innovatie van de Hogeschool Utrecht is een bundeling van een aantal lectoraten op het gebied van zorg en welzijn, sociaal beleid, maatschappelijke participatie, ondersteuning en dienstverlening, arbeid, recht en veiligheid. Het doel van het kenniscentrum is om kennis te ontwikkelen, te bundelen en over te dragen ten behoeve van onderwijs en praktijk. Dit documenten is tot stand gekomen binnen de WeP ontwikkelwerkplaats ingericht in het kader van het Wmo-werkplaats Utrecht project 'Implementatie resultaten Wmo-werkplaats Utrecht'.

Kenniscentrum Sociale Innovatie, Hogeschool Utrecht

Postbus 85397- 3508 AJ Utrecht

Tel. 088-4819831

www.socialeinnovatie.hu.nl

www.hu.nl

www.wmowerkplaatsutrecht.nl

Inhoudsopgave

COLOFON	1
INHOUDSOPGAVE	2
INLEIDING	3
1. THEMA 1. VISIE EN BELEID	4
1.1 REFERENTIES	6
1.2 OPDRACHTEN	6
2. THEMA 2. BETEKENIS EN KWALITEIT VAN SOCIALE NETWERKEN	7
2.1 BETEKENIS	7
2.2 KWALITEIT	8
2.3 REFERENTIES	9
2.4 OPDRACHTEN	10
3. THEMA 3. DE ROLLEN VAN PROFESSIONAL, CLIËNT EN SOCIAAL NETWERK	11
3.1 DE ROL VAN DE PROFESSIONAL	11
3.2 DE ROL VAN DE CLIËNT	11
3.3 DE ROL VAN HET SOCIAAL NETWERK	12
3.4 BELASTING MANTELZORGER	12
3.5 REFERENTIES	13
3.6 OPDRACHTEN	14
4. THEMA 4. VERSTERKEN VAN HET SOCIAAL NETWERK	17
4.1 METHODEN	18
4.2 INSTRUMENTEN	19
4.3 REFERENTIES	19
4.4 OPDRACHTEN	21

Inleiding

Het thema Sociale netwerken staat centraal in deze docentenhandreiking.

Het sociaal netwerk een belangrijk thema doordat vanuit de Wmo verondersteld wordt dat de cliënt eerst de eigen kracht aanboort, alvorens er professionele hulp kan worden ingeschakeld. Dat betekent dat hij ook de kracht die het eigen sociaal netwerk bezit moet benutten. Het gaat bij kracht van het sociaal netwerk om steun die door familie, vrienden, kennissen en burens gegeven kunnen worden. Hierdoor kan de cliënt langer zelfstandig thuis blijven wonen en/of meer participeren in de samenleving.

In de literatuur wordt wel onderscheid gemaakt tussen het persoonlijk – en het maatschappelijk steunsysteem van de cliënt. Bij het maatschappelijk steunsysteem gaat het dan met name over het benutten van algemene voorzieningen als vrijwilligers of lotgenotencontacten etc. In deze docentenhandreiking ligt de focus op het persoonlijk steunsysteem (zie: [Supportgericht werken in de Wmo H1](#)).

De opzet van deze handreiking is dat je als docent tijdens je lessen voor een bepaald vak waar het onderwerp Sociale netwerken bij aan de orde komt, kan putten uit dit lesmateriaal.

Daarbij kun je gericht zoeken vanuit de deelthema's waar deze docentenhandreiking uit is opgebouwd.

Bij de samenstelling van dit lesmateriaal is steeds gebruik gemaakt van het materiaal dat in de afgelopen jaren is geschreven vanuit de Wmo-werkplaatsen (zie: www.wmowerkplaatsen.nl)

Ieder deelthema wordt kort ingeleid. Hierdoor krijgt de lezer een goede indruk van de belangrijkste items die bij ieder deelthema aan de orde zijn. Daarnaast wordt een overzicht gegeven van de literatuur en onderwijsmodules uit de Wmo-werkplaatsen, zodat jij en studenten zich verder in het thema kunnen verdiepen. Tot slot wordt bij ieder deelthema een aantal opdrachten geformuleerd die je als docent kan gebruiken als opdrachten tijdens de lessen.

Voor nadere informatie over deze module of over sociale netwerken kunt u ook contact opnemen met Leo Admiraal, leo.admiraal@hu.nl, docent bij Hogeschool Utrecht en medewerkers Wmo-werkplaats Utrecht.

1. Thema 1. Visie en beleid

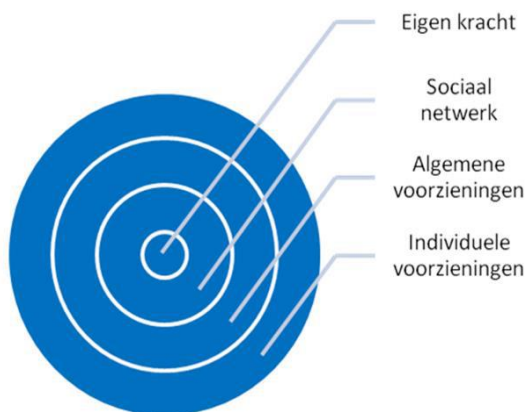
De Wmo is een belangrijke motor als het gaat om het benutten van sociale netwerken van cliënten om hen te ondersteunen in hun zelfredzaamheid. Door beleidsmakers werd gesteld dat er in Nederland een doorgeslagen appèl wordt gedaan op professionele hulp. Deze institutionalisering van de zorg leidde enerzijds toe dat mensen zich afhankelijk van professionele hulp gingen opstellen, anderzijds dat het hoge appèl op professionele hulp onbetaalbaar dreigde te worden. (Zie Wmo gestript deel 2 <https://www.youtube.com/watch?v=V7ywkIWnNcl>).

De professionele ondersteuning die geboden werd had veelal de eigen probleemdefinitie (diagnose) als uitgangspunt. Dit uitgangspunt werd vervangen door het idee dat het beoogde resultaat moet bestaan uit een toename van kwaliteit van leven van de cliënt. (Wilken, 2012. Support gericht werken in de Wmo. H1). Het gaat dan om de volgende dimensies: Emotioneel welbevinden, interpersoonlijke relaties, materieel welbevinden, persoonlijke ontplooiing, lichamelijk welbevinden, zelfbepaling, sociale inclusie en rechten (Support gericht werken in de Wmo H 1, gebaseerd op Schalock, 1996; Schalock & Faulkner, 1997). Een aantal van deze dimensies verwijzen direct naar sociale netwerken van mensen d.w.z. dat de mate waarin deze gerealiseerd zijn direct afhankelijk zijn van iemands sociale netwerk. Veel van de andere dimensies zijn beter realiseerbaar wanneer iemand kan beschikken over een (kwalitatief goed) sociaal netwerk (zie thema 2).

Bovenstaande geldt voor alle mensen, maar voor mensen met een beperking in versterkte mate. Uiteindelijk staat bij hun kwaliteit van leven nog meer onder druk.

Juist ook het weer meetellen in de eigen sociale omgeving is een belangrijk factor in het herstel van cliënten. Het brengen van de zorg naar de leefwereld is ook een belangrijke reden om de uitvoering van de Wmo bij de gemeentelijke overheid te beleggen, daar zij de meeste kennis hebben van de lokale situatie en daarop aan kunnen sluiten met ondersteuningsarrangementen. De veronderstelling is dat het benutten van de mogelijkheden uit de leefomgeving voor een groot deel te vinden zijn in de woonomgeving van de mensen.

Individuele ondersteuning en begeleiding door professionals worden pas onderdeel van persoonlijke arrangementen wanneer eigen kracht en de kracht van het sociale netwerk onvoldoende zijn en algemene voorzieningen niet toereikend zijn. In figuur 1 is deze opbouw weergegeven. Eerst wordt gekeken wat de cliënt zelf kan. Wanneer dit onvoldoende kan, dan wordt onderzocht of het sociaal netwerk de benodigde steun kan geven. Als dit onvoldoende lukt, dan worden algemene voorzieningen m.n. welzijnsarrangementen, ingezet. En tot slot, als al het voorgaande onvoldoende oplossing biedt, de individuele, door professionals geboden, voorzieningen. Deze werkwijze wordt aangeduid met 'de kanteling'.

Figuur 1 model van De Kanteling (De Boer, 2010a)

Stimuleren van zelfredzaamheid moet tevens leiden tot een verlaagd appel op professionele zorg en dus tot de gewenste kostenbeheersing (Zorgkracht van sociale netwerken H1). Deze verwachting is gebaseerd op het verdringingseffect: door professionele zorg te bieden is er geen motivatie meer om informele ondersteuning te zoeken. Overigens blijkt uit onderzoek dat ook het tegendeel waar is n.l. dat informele steun juist verstevigd wordt door een stevige verzorgingsstaat. (Steyaert, 2012. Zorgkracht van soc.netwrken H6. Steyaert, 2010 Op zoek naar duurzame zorg H3)

De gedachte dat er in Nederland een doorgeslagen appel op professionele hulp bestaat lijkt te worden weersproken door het aantal mensen dat informele zorg biedt. In Zorgkracht van sociale netwerken (Steyaert, 2012, hoofdstuk 2) worden daarover diverse cijfers gegeven met name betreffende mantelzorgers en vrijwilligers. Er wordt daar gesteld dat het aanbod van informele zorg geoptimaliseerd moet worden door betere afstemming en samenwerking met professionals te creëren. Ook dreigt overbelasting van met name mantelzorgers. Ook rondom hen moeten netwerken van informele steunsystemen gecreëerd worden.

Achter de Wmo zit een redenering die erop neer komt dat wanneer mensen zelfredzaam zijn, zij kunnen gaan participeren. Door deel te nemen aan het maatschappelijk leven kunnen zij daar ook een bijdrage aan gaan leveren, waardoor er meer sociale verbinding (samenhang) ontstaat (cohesie).

Deze oorzaak gevolgredenering is ook om te draaien. Juist dankzij cohesie is participatie mogelijk en zullen mensen makkelijk ondersteuning krijgen om hun zelfredzaamheid te bevorderen (Wilken, 2012. Support gericht werken H1).

De Wmo is er op gericht zo goed mogelijk aan te sluiten op de lokale situatie. Dit betekent dat er een grote mate van vrijheid bij de gemeenten ligt om haar eigen beleid te voeren. Dit betekent ook dat gelijkheid voor alle Nederlandse burgers niet langer uitgangspunt is. In het nieuwe beleid staat het leveren van maatwerk centraal. Uitgangspunt daarbij is de wens van de cliënt. Niet zijn beperking. Was het voorheen zo dat iedere cliënt met dezelfde beperking dezelfde (professionele) ondersteuning kreeg, nu is dat vervangen door een systeem waarbij de individuele wens van de

cliënt om mee te kunnen doen in de samenleving gesteund wordt vanuit de principes van eigen kracht (zie figuur 1).

1.1 Referenties

Literatuur Wmo-werkplaatsen:

Steyaert, J. & Kwekkeboom, R. (2010) Op zoek naar duurzame zorg. Wmo-werkplaatsen Hoofdstuk 3. <http://www.wmowerkplaatsen.nl/sites/default/files/Op-zoek-naar-duurzame-zorg-download.pdf>

Steyaert, J. & Kwekkeboom, R. (2012) Zorgkracht van sociale netwerken . Hoofdstuk 1 en 6 https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/De%20zorgkracht%20van%20sociale%20netwerken%20%5BMOV-177803-0.3%5D.pdf

Wilken, J. & Dankers, T. (2012) Supportgericht werken. Wmo-werkplaatsen. Hoofdstuk 1 https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/De%20zorgkracht%20van%20sociale%20netwerken%20%5BMOV-177803-0.3%5D.pdf

Wmo-wijzer. Werken met sociale netwerken <http://husite.nl/kus/wp-content/uploads/sites/109/2016/05/Wmo-wijzer-Werken-met-sociale-netwerken.pdf>

1.2 Opdrachten

Opdracht 1

Bekijk Wmo gestript deel 2

Noteer voor jezelf welke goede kanten/voordelen er volgens jou zitten aan het Wmo-beleid?

Idem welke nadelen

Discussie aan de hand van de volgende stelling: Het inzetten van informele zorg is niet anders dan een bezuinigingsoperatie

Opdracht 2

Subgroep-opdracht:

In welke mate wordt het benutten van sociale netwerken al toegepast binnen de organisatie waar jij werkt / stage loopt? Welke mogelijkheden zie jij om de sociale netwerken van de cliënten beter te benutten?

2. Thema 2. Betekenis en Kwaliteit van sociale netwerken

2.1 Betekenis

Sociale netwerken zijn essentieel om jezelf te kunnen redden in de samenleving. Daarbij hoeven we ons alleen maar te realiseren welke informatie we krijgen via mensen die we kennen, of praktische steun om klussen te klaren en natuurlijk de emotionele steun als we het even moeilijk hebben. Sociale netwerken kunnen ons dus praktische en emotionele steun, gezelschap, beoordelingssteun en informatie en advies bieden. (Wmo-wijzer. Werken met sociale netwerken) Meer in het algemeen kan gesteld worden dat het hebben van (een kwalitatief goed) sociaal netwerk een belangrijk element is voor het realiseren van kwaliteit van leven. Het gaat dan om de volgende dimensies: Emotioneel welbevinden, interpersoonlijke relaties, materieel welbevinden, persoonlijke ontplooiing, lichamelijk welbevinden, zelfbepaling, sociale inclusie en rechten. (Wilken, 2012. Support gericht werken in de Wmo H 1, gebaseerd op Schalock, 1996; Schalock & Faulkner, 1997). Een aantal van deze dimensies verwijzen direct naar sociale netwerken van mensen. Veel van de andere dimensies zijn beter realiseerbaar wanneer iemand kan beschikken over een (kwalitatief goed) sociaal netwerk.

Sociale netwerken hebben derhalve een belangrijke rol in het weerbaarder maken van mensen. Mensen kunnen beter met stressoren omgaan. Zelfvertrouwen en zelfwaardering nemen er door toe. Het versterkt de eigen regie. Daarentegen kan een slecht functionerend of afwezig sociaal netwerk er voor zorgen dat iemand meer risicovol gedrag vertoont (Samensturing in de maatschappelijke opvang).

Er wordt bij mensen met een beperking een duidelijke behoefte gesignaleerd om samen met iemand anders activiteiten te ondernemen. Mensen met een klein sociaal netwerk hebben daarom vaak de wens deze uit te breiden. (Wmo-wijzer. De transitie nader beschouwd)

Juist mensen met een beperking zitten in een positie die al dit soort steun extra hard nodig maakt. Vaak is deze steun langdurig gewenst. Het blijkt dat deze langdurige steun veelal door familie geboden wordt. Buren, vrienden en kennissen bieden veelal kortdurende steun en emotionele steun. (De zorgkracht van sociale netwerken H3)

In het algemeen zien we dat sociale netwerken van mensen die in een kwetsbare positie komen, kleiner worden. Zij zijn niet meer in staat dit te onderhouden bv. omdat ze niet meer voldoende (denken te) kunnen bieden of worden door leden van het sociaal netwerk buitengesloten. Professionals kunnen daardoor een steeds belangrijker rol krijgen in de sociale contacten die mensen nog wel hebben.

Ook kan het voorkomen dat mensen bv. omdat zij dakloos geworden zijn, in een nieuw sociaal netwerk terecht komen. Het is daarbij de vraag of deze nieuwe contacten bijdragen tot re-integratie in de maatschappij, of juist belemmerend werken.(Samensturing in de maatschappelijke opvang; Wmo-wijzer Werken met sociale netwerken) . Uiteindelijk beïnvloeden

sociale contacten ook weer het normatieve kader van mensen (Wmo-wijzer Werken met sociale netwerken).

2.2 Kwaliteit

De kwaliteit van sociale netwerken wordt, naast de hierboven behandelde functionele kenmerken, bepaald door een aantal structurele kenmerken. Daarbij worden o.a. onderscheiden: omvang, gevarieerdheid, dichtheid en bereikbaarheid (Wmo-wijzer. Werken met sociale netwerken). Gevarieerdheid en dichtheid vragen om wat nadere toelichting.

Bij gevarieerdheid gaat het over de variatie van netwerkliden t.a.v. leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, werk en scholing (Van Riet, 2016). Wanneer een sociaal netwerk weinig gevarieerd is dan kan de consequentie hiervan zijn dan mensen eenzijdige informatie ontvangen.

Onder dichtheid wordt verstaan de mate waarin netwerkliden onderling verbonden zijn. Een dicht netwerk kan er toe leiden dat mensen weinig persoonlijke ruimte krijgen (veel sociale controle).

De frequentie van de contacten is daarbij een relevante variabele.

Bij het in kaart brengen van het sociale netwerk zijn niet alleen de sterke sociale contacten relevant. Zo blijkt bv. dat voor het krijgen van werk, zwakke sociale contacten belangrijk zijn. Putnam (2000) hanteert de begrippen 'bonding' en 'bridging'. Bij bonding staan de interne contacten in een sociaal netwerk centraal. Deze is gestoeld op wederkerigheid, vertrouwen, solidariteit, en betrokkenheid. Bij bridging gaat het om de capaciteit van een sociaal netwerk om verbinding met andere netwerken tot stand te brengen (externe gerichtheid), waardoor veel andere informatie beschikbaar komt en ook de cohesie op samenlevingsniveau toeneemt.

Welke algemene trends zien we in Nederland betreffende sociale netwerken?

Een groot aantal burgers is actief in informeel verband bv. door deel te nemen aan sport, leesclubjes etc. Het kerkelijk verband is daarentegen een stuk minder belangrijk geworden. Vroeger waren de sociale netwerken gebonden aan een klein gebied. Dankzij toegenomen mobiliteit is dit wezenlijk veranderd. Het idee vanuit de Wmo om lokaal te werken om op die manier sociale netwerken van mensen te kunnen benutten bij het bieden van ondersteuning, lijkt daarmee (deels) achterhaald.

Ook door de groei van eenpersoonshuishoudens wordt het zogenaamde primaire netwerk (het gezin) steeds kleiner. Voor hen geldt dat de veilige uitvalsbasis, van waaruit een breder sociaal netwerk opgebouwd kan worden, ontbreekt.

Voor mensen met een zorgbehoefte is het moeilijk om een (kwalitatief goed) sociaal netwerk te onderhouden. Zij zijn vaak niet langer in staat wederkerige relaties te onderhouden, waardoor het sociaal netwerk afbrokkelt. Mensen kunnen dan in een sociaal isolement terecht komen. Veelal wordt gedacht dat sociaal isolement met name voorkomt bij ouderen. Evenwel blijkt dit meer gerelateerd aan de beperkingen die mensen hebben.

Tot dusverre is steeds gekeken naar de kwaliteit van het sociale netwerk vanuit het perspectief van de burger/cliënt. Ook voor de professional heeft het sociale netwerk van de cliënt betekenis en kwaliteiten.

Uiteindelijk kan het sociaal netwerk taken uitvoeren die het werk van de professional ontlasten. Maar ook is zij een belangrijke informatiebron voor de professional. Mn. de familie kent de cliënt vaak goed en heeft ervaring en deskundigheid opgebouwd in de omgang en vroegsignalering . Ook kan zij de rol van belangenbehartiger op zich nemen. Zie hiervoor ook thema 3 over de rollen van cliënt, sociaal netwerk en professional

Om de kwaliteit van sociale netwerken in beeld te brengen kan de netwerkkaart gebruikt worden. Zie hiervoor ook thema 4.

2.3 Referenties

Literatuur Wmo-werkplaatsen:

Steyaert, J. & Kwekkeboom, R. (2012) Zorgkracht van sociale netwerken . Hoofdstuk 1 en 6

Support gericht werken Hoofdstuk 3 en 4

Voor specifieke doelgroepen en hun sociale netwerk zijn de volgende hoofdstukken uit De zorgkracht van sociale netwerken nuttig:

H9 (familie GGZ) 10 (GGZ) en 11 (NAH)

https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/De%20zorgkracht%20van%20sociale%20netwerken%20%5BMOV-177803-0.3%5D.pdf

Wilken, J. & Dankers, T. (2012) Supportgericht werken. Wmo-werkplaatsen. Hoofdstuk 1

https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/De%20zorgkracht%20van%20sociale%20netwerken%20%5BMOV-177803-0.3%5D.pdf

Wmo-wijzer. De transitie nader beschouwd. <http://husite.nl/kus/wp-content/uploads/sites/109/2016/04/Wmo-wijzer-Transitie-nader-beschouwd.pdf>

Wmo-wijzer. Werken met sociale netwerken. <http://husite.nl/kus/wp-content/uploads/sites/109/2016/05/Wmo-wijzer-Werken-met-sociale-netwerken.pdf>

2.4 Opdrachten

Opdracht 1

In tweetallen : Bespreek in welke mate jouw sociaal netwerk van belang is voor het verwezenlijken van jouw activiteiten. Denk aan:

Studie

Huisvesting

Uitgaansleven

Levensonderhoud

Reparaties

Uithuilen

etc

Opdracht 2

Maak voor een cliënt uit jouw stage een analyse van diens netwerk. Aan welke kwaliteitseisen voldoet dit sociale netwerk (functioneel en structureel)? Welke verbeteringen zijn wenselijk? Gebruik daarbij de instrumenten van thema 4.

Opdracht 3

Voor deze opdracht moet gebruik gemaakt worden van het boek: Stilstaan om vooruit te komen. <http://www.wmowerkplaatsen.nl/sites/default/files/Stilstaan-om-vooruit-te-komen.pdf>

Bespreek in subgroepverband (groepjes van ongeveer 4 personen) ,één of meerdere van de volgende cases, inclusief de bijhorende vragen

Casus 4. Bewoners in een 55-plus appartementencomplex die zich zorgen maken over hun mobiliteit

Casus 13. Een moeder die met haar handen in het haar zit omdat ze niet weet hoe ze haar zoon met een licht verstandelijke beperking weg kan houden bij vrienden die hem negatief beïnvloeden.

Casus 15. Een volwassene die door zorg voor ouders eigen sociale contacten kwijt is geraakt.

3. Thema 3. De rollen van professional, cliënt en sociaal netwerk

Bij het verkennen en inzetten van het sociale netwerk zijn er drie te onderscheiden partijen die ieder een verantwoordelijkheid hebben en uiteraard ook problemen waar ze tegen aan lopen.

3.1 De rol van de professional

De rol van de professional is op dit moment aan grote veranderingen onderhevig. Voor de invoering van de Wmo was zijn rol vooral te karakteriseren als diagnosegestuurd. Hij was de inhoudsdeskundige, bood oplossingen. De regie lag bij de professional. De zorg werd veelal vanuit institutioneel verband aangeboden, waarbij regels van de betreffende organisatie bepalend waren voor het aanbod. De systeemwereld stond centraal.

Sinds de Wmo wordt uitgegaan van een vraaggerichte en op eigen kracht gebaseerde benadering. Hierbij heeft de cliënt het stuur in handen d.w.z. dat hij het probleem definieert, wensen formuleert en oplossingen bedenkt. De professional is hierbij meer procesbegeleider. Hij coacht de cliënt in dit zoekproces, daarbij gebruik makend van diens eigen kracht o.a. via het sociaal netwerk van de cliënt.. Zorg wordt zoveel mogelijk vanuit de leefwereld geboden. Individuele arrangementen zijn pas als sluitstuk aan de orde (zie thema 1). Doelen zijn erop gericht kwaliteit van leven voor de cliënt te verbeteren (zie thema 1 en 2), waarbij de cliënt weer zo veel mogelijk participeert in de samenleving. Het doel van waaruit begeleid wordt is dat de cliënt het uiteindelijk zelfstandig kan

Bezien we deze verschuiving vanuit het perspectief van ons thema Sociale netwerken dan zien we dat het benutten van de eigen kracht van het sociaal netwerk ingezet wordt om de zelfredzaamheid van de cliënt te bevorderen. Dit wordt samenredzaamheid genoemd.

Als professional stel je je daarbij op als netwerkcoach. Zie hiervoor thema 4.

Uit onderzoek (Wmo-wijzer: De transitie nader beschouwd) zien we dat er onder professionals het potentieel van sociale netwerken nog onvoldoende benut worden. Het gaat er dan enerzijds om dat ze nog in de oude hulpverleningsmodus zitten ('zorgen voor') i.p.v. 'zorgen dat' en anderzijds dat het sociaal netwerk vooral voor praktische steun ingeschakeld wordt en veel minder voor de behoefte aan sociale contacten van de cliënt.

3.2 De rol van de cliënt

De cliënt gaat onder begeleiding van de professional aan de slag om dit sociale netwerk te verkennen en in te zetten op deze ondersteunende rol. Daartoe kan gebruik gemaakt worden van diverse instrumenten (zie thema 4)

Overigens is het niet zo dat deze rol voor het sociale netwerk door de cliënt altijd zonder weerstand wordt opgepakt. Het blijkt dat veel cliënten een voorkeur hebben voor het inschakelen

van professionele ondersteuning. Hierbij speelt vraagverlegenheid een rol. Deze hangt samen met kwesties als het gevoel onvoldoende terug te kunnen doen (wederkerigheid), belasting van het sociale netwerk ('ze hebben het al zo druk'), of privacy-kwesties (voor de buitenwereld je problemen niet willen tonen). Het is voor hen ook lastig om mensen die eerst in de rol van familie of vriend ook te benaderen vanuit een meer instrumentele optiek t.w. als bron van steun voor zijn problemen. (De zorgkracht van sociale netwerken H8)

3.3 De rol van het sociaal netwerk

Leden van het sociaal netwerk hebben hun eigen rol. Deze is richting de cliënt natuurlijk primair die van familie/vriend/kennis/collega/buur. Richting de cliënt kan hij diverse manieren zijn steun geven bv. via praktische steun, informatie en advies, gezelschap of emotionele steun. Ook kan zij de rol van belangenbehartiger op zich nemen. In dat geval wordt er gesproken van een spilmantelzorger. De rol van belangenbehartiger is eventueel zo ver uit te bouwen dat het de vorm van casemanager krijgt. Hierbij is de mantelzorger dan degene die overzicht houdt en voor goede afstemming zorgt tussen de verschillende personen uit sociaal netwerk en het professionele circuit.

Richting de professional heeft het sociaal netwerk een rol als belangrijke informatiebron, naast de cliënt zelf. Mn. de familie kent de cliënt vaak goed en heeft ervaring en deskundigheid opgebouwd in de omgang en vroegsignalering.

De mate waarin leden van het sociaal netwerk betrokken wordt en de aard van de taken die door hen worden uitgevoerd, kan derhalve zeer uiteenlopend zijn. Het wordt bepaald door de wil en de mogelijkheden van de leden van dat netwerk. Het is dus zaak goed aan te sluiten bij de motivatie van betreffende mensen. Motivatie voor het sociaal netwerk om hulp te bieden ligt bij de voldoening of het genoegen die het hen oplevert om iemand steun te geven die daardoor meer voldoening, genoegen of kwaliteit van leven ervaart. Bij de spilmantelzorger gaat het vaak om iemand die zich emotioneel zeer betrokken voelt bij de cliënt. Vaak heeft betreffende persoon, juist vanwege die emotionele binding, niet het gevoel echt een keuze te hebben.

3.4 Belasting mantelzorger

De rol van spilmantelzorger kan leiden tot grote fysieke en psychische belasting. Deze wordt o.a. vergroot door de omslag die vanuit de Wmo plaatsvindt en door bezuinigingen. Er wordt nu een groter appèl op de mantelzorger gedaan en ook is huishoudelijke hulp goeddeels weggefallen.

De belasting van de mantelzorger kan in de loop der jaren toenemen bv. omdat de aandoening van de cliënt ernstiger wordt (denk aan dementie). De druk kan na verloop van tijd zelfs dusdanig

groot worden, dat het hem gaat belemmeren in zijn of haar functioneren als ondersteuner. Dit sluipende verschijnsel wordt aangeduid met de term mantelval.

Ten gevolge van de belasting van de mantelzorg dreigt sociaal isolement: de mantelzorg is niet meer in staat het eigen sociaal netwerk te onderhouden

Het is nodig dat dit in een vroeg stadium gesignaleerd wordt (Zie ook de literatuurlijst voor instrumenten om de belasting en de sociale steun voor mantelzorgers in beeld te brengen) en dat zo nodig professionele interventies plaatsvinden. Ook deze worden volgens dezelfde principes gehanteerd als bij andere cliënten: benutten van eigen kracht, het benutten van het sociaal netwerk van de mantelzorg en pas daarna professionele inzet om zorgtaken van de mantelzorg over te nemen. De inzet van het sociaal netwerk kan betrekking hebben op respijtzorg (tijdelijk ontlasten van zorgtaken van de mantelzorg) of voor psychische ondersteuning en sociale contacten.

Ook het regelen van de inzet van deze vormen van ondersteuning vergt veel van het organisatorisch vermogen van de mantelzorg (zie Wmo-wijzer. Respijtzorg)

Voor uitgebreide informatie over mantelzorg: zie de powerpoint bij Mantelzorg <http://www.wmowerkplaatsen.nl/mantelzorg>.

3.5 Referenties

Literatuur uit Wmo-werkplaatsen:

Steyaert, J. & Kwekkeboom, R. (2012) Zorgkracht van sociale netwerken . Hoofdstuk 1 en 6
Support gericht werken Hoofdstuk 8

https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/De%20zorgkracht%20van%20sociale%20netwerken%20%5BMOV-177803-0.3%5D.pdf

Steyaert, J. & Kwekkeboom, R. (2010) Op zoek naar duurzame zorg. Wmo-werkplaatsen Hoofdstuk 1. <http://www.wmowerkplaatsen.nl/sites/default/files/Op-zoek-naar-duurzame-zorg-download.pdf>

Wmo-wijzer. De transitie nader beschouwd. <http://husite.nl/kus/wp-content/uploads/sites/109/2016/04/Wmo-wijzer-Transitie-nader-beschouwd.pdf>

Wmo-wijzer. Respijtzorg. <http://husite.nl/kus/wp-content/uploads/sites/109/2016/05/Wmo-wijzer-Respijtzorg.pdf>

Witteveen, E. e.a. (2013) Samenspel tussen formele en informele zorg. Een literatuurverkenning naar begrippen en werkwijzen. <http://www.hersenletselmantelzorg.nl/CmsData/Documents/Literatuurverkenning%20Samenspel%2011-2013.pdf>

Stripcollege over samenwerking tussen naastbetrokkenen van GGZ-clients en professionals (Wmo gestript deel 5 <http://www.youtube.com/watch?v=RjPmiG6ljwo>)

Stripcollege deel 7 over de mantelzoger. (Wmo gestript deel 7
<http://www.wmowerkplaatsen.nl/wmo-gestript-deel-7-over-mantelzorg>)

Instrumenten t.b.v. belasting mantelzoger

Instrumenten om de belasting van de mantelzoger in beeld te brengen (zie hiervoor ook het project Mantelzorgondersteuning NAH www.hersenletselenmantelzorg.nl):

Caregiver Strain Index.

Sociale steun lijst

Caregiver Reaction Assessment (steun van familie en sociaal netwerk)

CarerQol

Instrumenten leefwereld cliënten

Heel het leven. Een boekje met instrumenten waarbij steun vanuit de leefwereld door de cliënt verkend wordt. Gratis te bestellen via Ellen Witteveen (ellen.witteveen@hu.nl)

Onderwijsmodules

Mantelzorg <http://www.wmowerkplaatsen.nl/mantelzorg>. Hier vindt u powerpoint met uitgebreide informatie over mantelval, motieven voor mantelzorgondersteuning, type netwerken, mate van mantelzorgondersteuning. Hierin ook een groot aantal opdrachten die tijdens lessen gebruikt kunnen worden. Veel van de hieronder opgenomen opdrachten over mantelzorg zijn afkomstig uit deze module..

Naastenparticipatie in de GGZ <http://www.wmowerkplaatsen.nl/naastenparticipatie-de-ggz>. In deze module vooral aandacht voor de triade (client, naastbetrokkenen en professional). o.a. de triadekaart van Ypsilon

Hulpmiddel 'Zoeken naar zorg'

Het instrument 'Zoeken naar Zorg' is een instrument waarmee aan de hand van eigen of aangeleverde casuïstiek studenten/professionals in groepsverband aan de slag gaan met het benutten van eigen kracht en wettelijke regelingen om zorg in te kunnen schakelen. Het zoekproces wordt aanschouwelijk gemaakt, waardoor de discussie verlevendigd wordt.

3.6 Opdrachten

1. Discussieer in tweetallen en noem minstens 10 motieven waarom mensen voor elkaar zouden willen zorgen?
(Uit: Mantelzorg <http://www.wmowerkplaatsen.nl/mantelzorg>)
2. Hoe makkelijk/moeilijk vind jij het hulp aan mensen te vragen (vraagverlegenheid)?
Wat maakt het zo moeilijk?
Maak daarbij onderscheid tussen:

Praktische steun, informatie en advies en emotionele ondersteuning.

3. De rollen van familie, vriend, kennis, collega, buurman.
 - a. Op welke manier gaat u om met vraagverlegenheid van een persoon? Wat is het effect van uw aanpak?
 - b. Op welke manier ervaart u zelf schroom om hulp te bieden? Wat houdt u tegen? Hoe beïnvloedt dat uw manier van ondersteunen?
(Uit: Eenzaam ben je niet alleen)

4. Film: man bijt hond en mantelzorg “Dagelijkse zorg voor verlamde echtgenoot”:
Deze korte documentaire is te downloaden via www.Manbijthond.nl.
http://www.npo.nl/man-bijt-hond/09-11-2011/NCRV_1472679/POMS_NCRV_120849
Nabespreken film, en naar aanleiding daarvan aandacht voor begrip mantelval.
(Uit: Mantelzorg <http://www.wmowerkplaatsen.nl/mantelzorg>)

5. Laat het stripcollege over mantelzorg (Wmo stripcollege deel 7) zien. Deze is gratis te downloaden op www.youtube.nl. <https://www.youtube.com/watch?v=OFx5GbSr-k4>

6. Nabespreken stripcollege: Vragen: Welke thema’s vallen op?, Wat is je bijgebleven aan het stripcollege?, Welke zaken herken je uit je eigen (werk/ privé) situatie
(Uit: Mantelzorg <http://www.wmowerkplaatsen.nl/mantelzorg>)
Idem voor Stripcollege deel 5. Toegespitst op naastbetrokkenen in de GGZ
<http://www.youtube.com/watch?v=RjPmiG6ljwo>

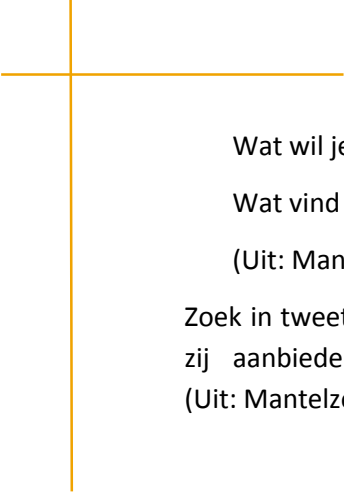
7. Interview een mantelzorger die je kent of schrijf je eigen ervaring op die je hebt of zoek (beeld)materiaal waarin mantelzorgers aan het woord komen. Hoe ervaren zij het zelf om mantelzorg te verlenen en wat zijn hun wensen en verwachtingen. Pas als je hier zicht op hebt wordt het namelijk pas mogelijk om als hulpverlener iemand optimaal te kunnen ondersteunen.
(Uit: Mantelzorg <http://www.wmowerkplaatsen.nl/mantelzorg>)

Stel je voor dat je moeder (of oma) al aardig op leeftijd is, je vader (of opa) leeft niet meer. Je moeder/oma redt het thuis niet meer alleen. Ze heeft suikerziekte, is slecht ter been en slechtziend. Het afgelopen jaar is er elke maand wel een bijna-ongeluk gebeurd. Ze is een keer gevallen, ze heeft een keer een droge pan een nacht op het vuur laten staan, et cetera. Ze wordt nu opgenomen in een verpleeghuis.

Beantwoord de volgende vragen:

Wat zou je voor haar (kunnen) doen als ze nog thuis woont?

Wat wil jij graag voor haar (blijven) doen als ze in het verpleeghuis woont?

Wat wil je de verzorgenden over haar vertellen?

Wat vind jij zwaar aan de situatie?

(Uit: Mantelzorg <http://www.wmowerkplaatsen.nl/mantelzorg>)

Zoek in tweetallen uit welke organisaties in jouw regio mantelzorgers ondersteunen en wat zij aanbieden. Houd hier een presentatie over die vijf tot tien minuten duurt.

(Uit: Mantelzorg <http://www.wmowerkplaatsen.nl/mantelzorg>)

4. Thema 4. Versterken van het sociaal netwerk

In diverse benaderingen zoals de systeemtheorie, gezinstherapie en ecologische benaderingen wordt gekeken naar de wisselwerking tussen de individu en zijn sociale omgeving. Hierbij kan die sociale omgeving steunend zijn voor die individu, maar ook kan deze juist problemen in stand houden. Interventies die in de sociale omgeving nodig zijn, zijn afhankelijk van het doel dat de cliënt nastreeft en de rol die het sociaal netwerk in de huidige situatie vervult.

Doelen die gerelateerd zijn aan de sociale omgeving zijn (zie thema 2):

Contacten: behoefte aan contacten die emotioneel ondersteunend zijn.

Dingen doen: bepaalde activiteiten willen gaan doen of deze weer oppakken.

Praktische hulp: betreft praktische zaken die iemand niet meer kan uitvoeren.

Om tot een beter, sterker sociaal netwerk te komen zijn een aantal stappen nodig:

1. Het sociale netwerk in kaart brengen
2. De kwaliteit van het sociaal netwerk bespreken
3. Mogelijkheden en kwaliteiten van de cliënt bespreken
4. Mogelijkheden van het beter benutten c.q. uitbreiden van het sociaal netwerk bespreken
5. Actieplan maken
6. Actieplan uitvoeren
7. Nazorg

Versterken van het sociaal netwerk heeft een aantal dimensies. De interventies kunnen gericht zijn op: het vergroten van de omvang, het vergroten van de variatie, het vergroten van de dichtheid, het verbeteren van de bereikbaarheid of het versterken van zorgkracht.

Voorbeelden zijn:

- het hernieuwen van de contacten met familieleden en oude bekenden;
- het in contact brengen van iemand met een nieuwe omgeving, zoals een buurtcentrum of een sportvereniging;
- het inschakelen van vrijwilligers die als zorgvrijwilliger, maatje of buddy kunnen fungeren;
- het bevorderen van contact met mensen die eenzelfde soort ervaringen delen, bijvoorbeeld via vriendenkringen of herstelgroepen;
- het beter bereikbaar maken van sociale netwerken, door bijvoorbeeld een vrijwilliger te vragen met iemand mee te reizen, het regelen van een OV-chipkaart, buurtbus of taxivervoer.

Uit: Wmo-wijzer. Werken met sociale netwerken

Wanneer het bestaande netwerk benut wordt dan zijn daar de volgende interventies bij mogelijk: reanimeren, activeren, deblokkeren, intensiveren en onderhouden (RADIO) (Steyaert, 2012. gebaseerd op Smit en van Gennep in Zorgkracht van sociale netwerken H 4)

Bij reanimeren gaat het om vervagende contacten nieuw leven inblazen. Hierbij kan bv. van LinkedIn gebruik gemaakt worden.

Bij activeren gaat het om het benutten van kwaliteiten van mensen t.b.v. zorg van cliënten en hun betrokkenheid daarmee te vergroten.

Deblokkeren is het herstellen van verstoorde relaties.

Intensiveren van contacten die zich aan de rafelranden bevinden door deze aan te halen of te verdiepen.

Onderhouden van relaties ter voorkoming van afbrokkelen.

Zoals hierboven gezegd is een sociaal netwerk niet altijd steunend. Ook kan een sociaal netwerk problemen juist in stand houden. Ook in dat geval zal een interventie t.a.v. de sociale omgeving nodig zijn bv. een andere houding creëren van betreffende personen richting cliënt. Maar eventueel kan het ook gaan om het door snijden van banden met dit sociale netwerk (bv. de band met criminele vrienden)

4.1 Methoden

Er zijn diverse methoden om het sociale netwerk te versterken. In Wmo-wijzer. Werken met sociale netwerken worden de Eigen Kracht Conferentie en de Sociale Netwerkversterking beschreven.

Een andere benadering om te werken aan versterking van het sociaal netwerk is de methode van de Sociale rol versterking. Vaak wordt een cliënt alleen gezien in de rol van cliënt (en aangesproken op zijn beperking). Door ook naar rollen die de cliënt in sociale netwerken speelt of kan spelen, wordt duidelijk dat de cliënt ook iets te bieden heeft. B.v. in de rol van buurman of als vrijwilliger. Deze rollen dragen bij aan meer zelfwaardering en participatie.

Voor de professional, in de rol van netwerkcoach, is het belangrijk dat je het tempo van de cliënt volgt. Uiteindelijk is de cliënt en het sociale netwerk uitgangspunt bij zijn handelen. Er moet dus een sterke gerichtheid zijn op het creëren van draagvlak bij cliënt en sociaal netwerk voor het plan om de cliënt steun te gaan geven.

De rol van de netwerkcoach dient coachend van aard te zijn. Dit wil zeggen dat hij zoveel mogelijk aan moet sluiten op de huidige situatie van de cliënt en gebruik maakt van de eigen kracht van de cliënt. Uiteindelijk is een belangrijk doel dat de cliënt leert zelf problemen op te lossen.

In de methodiek Natuurlijk, een netwerkcoach is de netwerkcoach overigens een getrainde vrijwilliger.

4.2 Instrumenten

Er zijn een aantal instrumenten die benut kunnen worden om het sociaal netwerk te versterken. Het zijn instrumenten die het sociaal netwerk inventariseren en analyseren, zodat een plan opgesteld kan.

Het gaat dan om de volgende instrumenten:

- genogram
- sociogram
- ecogram
- netwerkkring van Lensink

Voor een uitgebreide kennismaking met deze instrumenten: zie De zorgkracht van sociale netwerken. H4. <http://www.wmowerkplaatsen.nl/de-zorgkracht-van-sociale-netwerken>;

Eenzaam ben je niet alleen <http://www.wmowerkplaatsen.nl/sites/default/files/Eenzaam-ben-je-niet-alleen.jpg.pdf>

Bij het gebruiken van de instrumenten dienen deze niet te technisch ingezet te worden, maar benut worden vanuit een presentiegerichte en dialogische grondhouding. Daarmee wordt bedoeld dat het instrument ingezet wordt in een bredere context om het verhaal van de cliënt voor het voetlicht te krijgen, waarin ook de ontwikkeling van het sociaal netwerk tot wat het nu is aan bod komt. Maar ook welke wensen de cliënt heeft om kwaliteit van leven te vergroten en hoe het sociaal netwerk daar een rol in kan spelen. (Module maatschappelijke ondersteuning en actie-leren in sociale wijkteams .

<http://blog.han.nl/wmowerkplaatsnijmegen/files/2015/05/150421-module-def-Maatschappelijke-ondersteuning-en-actieleren-in-sociale-teams.pdf>)

Weerstand tegen versterking netwerk

Voor cliënten is het lang niet altijd gewenst om het sociaal netwerk te versterken. Zij kunnen het namelijk ook ervaren als aantasting van hun autonomie en hun privacy. De professional zal dan weerstand ervaren bij de cliënt als de sociale omgeving van de cliënt verkend wordt.

De cliënt kan ook weerstand hebben om het sociaal netwerk te betrekken bij zijn zorgvraag omdat hij vraagverlegenheid kent. Dit wil zeggen dat de cliënt het moeilijk vindt mensen uit zijn sociaal netwerk te vragen om steun bv. omdat zij geen rolverwarring willen (rol vriend zuiver houden), bang zijn er onvoldoende tegenover te kunnen stellen (wederkerigheid). Zie ook thema 3.

4.3 Referenties

Wmo-werkplaatsen literatuur:

Steyaert, J. & Kwekkeboom, R. (2012) Zorgkracht van sociale netwerken . Hoofdstuk 1 en 6
Support gericht werken Hoofdstuk 4

https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/De%20zorgkracht%20van%20sociale%20netwerken%20%5BMOV-177803-0.3%5D.pdf

Heessels, M. e.a. (2015), Eenzaam ben je niet alleen. Wmo-werkplaatsen

<http://www.wmowerkplaatsen.nl/sites/default/files/Eenzaam-ben-je-niet-alleen.jpg.pdf>

WMO-wijzer. Werken met sociale netwerken. <http://husite.nl/kus/wp-content/uploads/sites/109/2016/05/Wmo-wijzer-Werken-met-sociale-netwerken.pdf>

Onderwijsmodule:

Dries, M, & Biene, M. (2015) Module maatschappelijke ondersteuning en actie-leren in sociale wijkteams .

<http://blog.han.nl/wmowerkplaatsnijmegen/files/2015/05/150421-module-def-Maatschappelijke-ondersteuning-en-actieleren-in-sociale-teams.pdf>

4.4 Opdrachten

1. Rollenspel voor 2 studenten: Rol 1 is cliënt, rol 2 is professional

De opdracht is dat er een ecogram van/t.b.v. de cliënt gemaakt wordt (van de reële situatie van de student)

De rollen kunnen eventueel in een tweede ronde omgedraaid worden.

Belangrijk is dat er bij de nabespreking van deze opdracht gereflecteerd wordt op de rol van client en professional. Welke rol kreeg de 'cliënt' bij deze opdracht, zodat de client zich ook eigenaar weet van deze producten?

2. Bespreek in een kleine subgroep:

- a. welke rollen speel jij in jouw sociale leven?
- b. Op welke manier dragen zij bij aan meer participatie en een groter sociaal netwerk? Beantwoord de volgende vraag voor een cliënt die je kent van je stage/werk
- c. Welke kwaliteiten, hobby's en affiniteiten heeft die cliënt en hoe kunnen deze benut worden om sociaal gewaardeerde rollen te gaan vervullen?
- d. Op welke manier wordt er bij jou in de (stage)instelling gewerkt aan het versterken van sociale netwerken

3. Maak voor één van de clienten uit jouw stage/werk een netwerkanalyse m.b.v. ecogram etc. Wat zijn jullie (van client en jou) bevindingen en welk plan kan je maken ter versterking van het sociaal netwerk? (Welk doel dient het versterken van het sociaal netwerk?)

4. Bespreek het volgende in groepjes van 4 studenten:

- a. Op welke manier wordt er bij jou in de (stage)instelling gewerkt aan het versterken van sociale netwerken van cliënten?
- b. Op welke manier zou dit verbeterd kunnen worden?

5. Boek: Stilstaan om vooruit te komen.

<http://www.wmowerkplaatsen.nl/sites/default/files/Stilstaan-om-vooruit-te-komen.pdf>

Bespreek in groepjes van ongeveer 4 personen)de volgende cases, inclusief de bijhorende vragen.

Casus 16. Ouders die zoeken naar een manier waarop zij de zorg kunnen overnemen die voorheen werd geboden door een persoonlijk begeleider.

Casus 19. Een professional die hinder ondervindt bij het opstarten van een zelfhulpgroep, bestaande uit vrouwen met een verleden van huiselijk geweld.

Casus 20. Een vrouw die residentieel verblijft in de geestelijke gezondheidszorg wil graag naar huis.

Casus 22. Een maatschappelijk werker treft twee pubers aan, wiens moeder plotseling is opgenomen op de intensive care, die zelf aangeven geen hulp nodig te hebben terwijl het huis zichtbaar verloedert.

6. Op welke manier kan je omgaan met weerstand bij cliënten (om het sociaal netwerk te vergroten)? Zoek hiervoor zo nodig bijpassende literatuur.

7. Werk in tweetallen; een van u is de persoon met weerstand. U bent eenzaam/ sociaal geïsoleerd en u bent alleen maar tegendraads. U kunt ook een concrete situatie van iemand met weerstand die u ondersteunt of heeft ondersteund als script voor het rollenspel gebruiken.

De ander neemt de rol van ondersteuner aan. Vanuit uw rol gaat u langs bij de persoon. U kent de persoon al langer en u ziet wat er aan de hand is. U heeft besloten er niet meer omheen te draaien.

Reflecteer samen op uw ervaringen in uw rol als ondersteuner en in uw rol als persoon met weerstand. Zoek de momenten op in uw gesprekken waar de weerstand wel of niet werd doorbroken.

- a. Welke ervaringen heeft u met weerstand in uw (vrijwilligers)werk?
- b. Op welke manier zou u dit in het vervolg aanpakken?

Uit: Eenzaam ben je niet alleen